

СЕЙМИКИ ТА З'ЇЗДИ ШЛЯХТИ ЛЬВІВСЬКОЇ, ПЕРЕМИШЛЬСЬКОЇ І СЯНОЦЬКОЇ ЗЕМЕЛЬ РУСЬКОГО ВОЄВОДСТВА В ОСТАННІЙ ЧВЕРТІ XVI– ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVII ст.

Розвиток сеймикової системи в Речі Посполитій в XVI–XVIII ст. призвів до утворення територіальної мережі місцевих (партикулярних) сеймиків. З 44 сеймиків у Короні територію одного повіту охоплювали 5 сеймиків, однієї землі – 19, одного воєводства – 15, двох повітів – 1, двох князівств – 1, двох воєводств – 2, трьох земель – 1¹. До територій, які мали специфічний сеймиковий устрій, належало Руське воєводство, шляхта якого збиралася на трьох сеймиках: шляхта Львівської, Перемишльської і Сяноцької земель – на так званому "генеральному" сеймику в Судовій Вишні, Холмської землі – на сеймику в Холмі, Галицької землі – на сеймику в Галичі. Крім того, львівські, перемишльські і сяноцькі зем'яни збиралися на окремих земських сеймиках та з'їздах².

Окремі зібрання шляхти Львівської, Перемишльської і Сяноцької земель Руського воєводства можна поділити на кілька груп. До першої належать сеймики елекції (виборів) земських урядників³, які збиралися за універсалами руського воєводи. Кожна з земель мала по одному комплекту виборних земських урядів і обирала кандидатів на них самостійно, без участі шляхти інших земель воєводства. Збиралися сеймики відповідно у Львові, Перемишлі і Сяноку. Іншими справами, окрім виборів, сеймики елекції, як правило, не займалися, тому, мабуть, відомостей про їх проведення збереглося небагато. 6 березня 1604 р. руський воєвода Станіслав Гольський призначив сеймик елекції перемишльського підсудка на 14 травня. 15 квітня перемишльський староста Ян Томаш Дрогойонський підтвердив це універсалом, виданим у Перемишлі. Перемишльська шляхта ("урядники земські і рицарство усе землі Перемишльської"), яка збиралася на сеймик 14 травня 1604 р., обрала чотирьох кандидатів на уряд свого підсудка і спеціальним листом представила

¹ Historia sejmu polskiego. Warszawa, 1984. T. 1: Do schyłku szlacheckiej Rzeczypospolitej. S. 217–219; *Kriegseisen W. Sejmiki Rzeczypospolitej szlacheckiej w XVII i XVIII wieku.* Warszawa, 1991. S. 28–34.

² Перший з відомих нам таких з'їздів відбувся вже під час безкоролів'я після смерті короля Сигізмунда II Августа – 18 липня 1572 р. у Львові. На ньому збиралася шляхта Львівської землі на чолі з подільським воєводою і городоцьким старостою Миколаєм Мелецьким. З'їзд займався регулюванням діяльності львівського городського суду і канцелярії (Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie (далі – AGZ). Lwów, 1909. T. XX: Lauda sejmikowe. T. I: Lauda wiszeńskie 1572–1648 г. S. 1–2. № 2).

³ Назви сеймиків подаються згідно з існуючою в історіографії класифікацією сеймикових зібрань (див.: *Вінниченко О.* Типологія шляхетських сеймиків Речі Посполитої XVI – XVII ст. // Наукові зошити історичного факультету Львівського державного університету імені Івана Франка. Львів, 1999. Вип. 2. С. 47–49; *Lityński A.* Z problematyki klasyfikacji sejmików ziemskich // *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.* Katowice, 1969. № 5. Prace prawnicze. I. S. 89–107.

іх королеві⁴. Маємо також згадки, що 27 серпня 1626 р. в Перемишлі відбувався скликаний за універсалом руського воєводи сеймик елекції підсудка⁵, 24 липня 1631 р. в Перемишлі в приміщенні кафедрального костюла – сеймик елекції писаря⁶.

Другу групу зібрань шляхти становлять післясеймові сеймики, які скликалися на підставі ухвал сеймів (як правило, післясеймові сеймики були спільними (генеральними) для трьох земель). Так, згідно з поборовим універсалом сейму 1607 р.⁷, "ради, урядники земські і рицарство Перемишльської та Сяноцької землі" з'їхалися 8 серпня на сеймик до Судової Вишні ("на місце, сеймикам і з'їздам звикле") і, обравши "звиклим способом" маршалком "кола свого" перемишльського земського підсудка Анджея Берецького, затвердили обраних 27 березня на вишенському передсеймовому сеймику поборців (збирачів податків)⁸. 20 січня 1622 р. в Перемишлі відбувся (під час сесії гродського суду) сеймик елекції поборці, який зібрався згідно з королівським універсалом. Перемишльська шляхта ("дигнітарії, урядники та усі обивателі повіту і землі Перемишльської") "згідно" обрала поборцем перемишльського гродського писаря Войцеха Александра Пшедвоєвського, змінивши встановлений сеймом термін видачі поборів (його перенесено на останній день лютого)⁹. 5 вересня 1634 р. в Сяноку під час розгляду кверел (скарг) у тамтешньому гродському суді відбувся сеймик ("повітовий сеймик") елекції поборців, призначений ухвалою сейму. Поборцями були обрані сяноцький земський писар Зигмунт Дуніковський і Ян Фредро¹⁰.

До третьої групи можна віднести зібрання, які відбувалися під час збройних з'їздів шляхти окремих земель. Скликалися такі з'їзди на підставі універсалів короля, руського воєводи і каштелянів відповідних земель, однак утворення шляхтою під час них "кола" і проведення нарад у багатьох випадках було самочинним. Так, за постановою вишенського переделекційного сеймика від 26 жовтня 1575 р., шляхта кожної землі мала озброєною перебувати у зазначених місцях протягом двох тижнів, починаючи з понеділка, 14 листопада, під керівництвом префектів, яким надавалися гетьманські повноваження¹¹. Шляхта Львівської землі у Львові 28 листопада 1575 р., у зв'язку з "певними" новинами про неприятеля з "Волох" і "України", постановила продовжити термін свого перебування у цьому місті ще на тиждень. Постанова була складена в Низькому замку і подана до львівських

⁴ AGZ. T. XX. S. 108–109. № 65, 66.

⁵ Ibid. S. 232–233. № 153.

⁶ Ibid. S. 303–305. № 170. Сеймик елекції перемишльського писаря скликався вдруге: попередній сеймик (30 червня), як і цей, не відбувся. В результаті воєвода скликав сеймик втретє на 11 вересня. Його результати нам не відомі.

⁷ Volumina legum. Petersburg, 1859. T. II. S. 461.

⁸ AGZ. T. XX. S. 125–126. № 82.

⁹ Постанову ("цю елекцію нашу") було доручено підписати, скріпити печаткою і подати до перемишльських гродських книг "маршалкові кола нашого" Самуелеві Святополкові Болестрашицькому (AGZ. T. XX. S. 199. № 139).

¹⁰ Постанову було доручено подати до гродської канцелярії "маршалкові кола нашого", сяноцькому земському підсудкові Янові Лециньському (він підписався як "маршалок з'їзду або обирання поборці") (AGZ. T. XX. S. 366–367. № 190).

¹¹ Ibid. S. 39–40. № 23.

гродських книг¹². 3 грудня львівські зем'яни продовжили термін перебування у Львові ще на два тижні від наступного понеділка (з 5 грудня). Відповідну постанову, складену також у Низькому замку, доручалося підписати, скріпити печаткою і подати до львівських гродських книг префектам¹³. 19 грудня львівська шляхта прийняла аналогічну постанову, продовживши час свого перебування у Львові ще на два тижні¹⁴.

Універсалом, виданим 30 липня 1605 р. в місті Дембовець, львівський староста Єжи Мнішек скликав шляхту Львівського повіту на 30 серпня до Львова. Причиною скликання стали "свавільства" і "гвалтовні наїзди" на маєтності жовнірських загонів "коло Львова", проти яких був спрямований виданий королем 21 липня в Кракові універсал. Аналогічний універсал, що скликав сяноцьких зем'ян на 30 серпня до Львова, видав сяноцький староста Станіслав Мнішек¹⁵.

7 листопада 1615 р. універсалом з міста Олеська руський воєвода Ян Данилович скликав з'їзд сяноцької шляхти на 16 листопада до Львова "w роśrodek Ich Mci pp. lwowian" – для оборони Галицької землі від свавільства жовнірських загонів. Очевидно, подібні універсали були адресовані також шляхті інших земель (в тому числі Холмської). Сяноцький каштелян Марцін Стадніцький універсалом від 15 листопада 1615 р. з міста Риманова повідомив шляхту своєї землі, що отримав універсал воєводи тільки 14 листопада і відсилав його до "братії" (яка з нього зрозуміє "великі і гвалтовні небезпеки Речі Посполитої"). Оскільки універсал воєводи через "віддаленість" вчасно прийти не міг, і "немислима річ", щоб сяноцька шляхта пристала у Львові "до інших", каштелян скликав зем'ян на 1 грудня до Сянока на час розгляду в гродському суді кверел. Після проведення двох з'їздів львівських зем'ян у Львові (16 листопада і 1 грудня) руський воєвода Я. Данилович універсалом від 3 грудня 1615 р. з Олеська скликав з'їзд сяноцьких зем'ян у Сяноку на 29 грудня для "порятунку" галицької шляхти¹⁶.

30 липня 1618 р. сяноцький каштелян М. Стадніцький універсалом з Риманова, у зв'язку з небезпекою від "поганства", скликав з'їзд сяноцьких зем'ян на 8 серпня у Сяноку¹⁷. 12 серпня 1618 р. руський воєвода Я. Данилович універсалом з Олеська закликав шляхту зійтися на з'їзд і приєднатися до королівського війська¹⁸. Зібравшись у Сяноку за скликанням М. Стадніцького, сяноцька шляхта ("ради коронні і рицарство землі Сяноцької"), враховуючи неприязельську загрозу, 17 серпня 1618 р. прийняла такі рішення: зібратися на "оказовання"¹⁹ під Сяноком

¹² AGZ. T. XX. S. 41. № 24.

¹³ Підписали Марцін Кунат і Ян Бялоскорський, бракує підпису Миколая Герборта (AGZ. T. XX. S. 42. № 25).

¹⁴ Ibid. S. 42–43. № 26.

¹⁵ Ibid. S. 111–112. № 70.

¹⁶ Ibid. S. 150–152. № 102, 103, 104.

¹⁷ Ibid. S. 170–171. № 116.

¹⁸ "A raczcie WMć sobie trybem Ich Mć pp. Przemyślan zjazd kędy złożyć i tam skupiwszy się do wojska J. Kr. Mci jako najprędzej garnąć się" (AGZ. T. XX. S. 171. № 117).

¹⁹ Оказовання – щорічний огляд усіх зобов'язаних до участі у посполитому рушенні власників маєтків (крім міських, духовних і королівських), незалежно від їхнього віку і майнового стану. В Руському воєводстві його впроваджено в 1616 р. (Hahn K. Pospolite

на 4 вересня; видати під час його проведення один побор (до рук обраного поборцею Павла Диденського); сяноцький каштелян, у випадку вторгнення ворога у межі Речі Посполитої, має призначити місце і час з'їзду; відправити до короля посла (Анджея Устжицького) з інструкцією, який має просити дозволу на стягання побору з королівських і духовних маєтків та забезпечення оборони сяноцького замку державцями тамтешніх королівщин²⁰. 28 серпня 1618 р. у Варшаві король дав послові Сяноцької землі респонс (відповідь), у якому, між іншим, вказав (загалом поставившись із розумінням до ініціативи сяноцьких зем'ян), що запобігати небезпеці необхідно згідно з "посполитим правом" і "давнім звичаєм" (z dołożeniem wrzód J. K. Mści jako pana i głowy tej Rptej) і слід, аби призначений "приватним з'їздом" податок міг мати результат ("оскільки не в усіх тамтешніх обивателів є дозвіл, і не кожний такій постанові як приватній захоче підлягати")²¹.

28 вересня 1620 р. руський воєвода Я. Данилович універсалом зі Львова, у зв'язку з небезпекою з боку турків і татар та згідно з рішенням вишенського сеймика про зібрання шляхти відповідних земель піді Львовом, Перемишлем і Сяноком, скликав з'їзд поблизу Львова на 8 жовтня. Цього дня сяноцький каштелян М. Стадницький універсалом з Сянока повідомив про рішення (на ухвалення якого вплинув доставлений на той час королівський універсал із закликом "поспішати" до Кам'янець-Подільського) сяноцького з'їзду (на якому було панів "немало", "багато" ж не прибуло) зібратися 13 жовтня під Сяноком та 15 жовтня під Хировом²². 13 жовтня універсалом з Сянока М. Стадницький повідомив про останні події і рішення з'їзду ставати 21 жовтня до обозу між Щавном і Кулашном²³. 13 вересня 1621 р. львівський каштелян Марцін Красицький універсалом з Судової Вишні, на підставі королівського універсалу про скликання посполитого рушення та ухвали вишенського сеймика, що відбувся того ж дня, скликав обивателів Львівської землі на 29 вересня під Львів²⁴. 24 липня 1623 р. у Львові відбувся скликаний універсалом руського воєводи з'їзд шляхти, який постановив зібратися збройно за майбутнім універсалом воєводи²⁵.

Про проведення нарад під час оказання маємо одну згадку: 7 квітня 1622 р. перемишльська шляхта, зібравшись на перепис над річкою Раків під Судовою Вишнею в незначній кількості, у зв'язку з цим провела з'їзд і доручила написати

ruszenie wedle uchwal sejmikowych ruskich od XVI do XVIII wieku // Pamiętnik Historyczno-Pravny. Lwów, 1928. T. VI. S. 443–453. Див. також: *Plaza S. Sejmiki i zjazdy szlacheckie województw roznańskiego i kaliskiego: Ustrój i funkcjonowanie (1572–1632)*. Warszawa–Kraków, 1984. S. 147–149).

²⁰ Ухвалу підписали дерптський воєвода Миколай Кіска, М. Стадницький, 19 урядників та зем'ян, а також маршалок "на цей час кола з'їзду сяноцького", сяноцький підсудок Миколай Козловський (ще 31 шляхтич "апробував" ухвалу "генеральним письмом" і "приватними листами") (AGZ. T. XX. S. 171–173. № 118).

²¹ AGZ. T. XX. S. 173–174. № 119.

²² Ibid. S. 182–183. № 127, 128.

²³ Ibid. S. 183. № 129.

²⁴ Ibid. S. 196–197. № 137.

²⁵ Постанову підписали Я. Данилович та 32 сенатори, урядники і шляхтичі (AGZ. T. XX. S. 209–210. № 144). Одночасно перемишльський каштелян скликав перемишльську шляхту на 2 липня під містечко Прухнік.

маніфестацію від свого імені обраному маршалком перемишльському стольникові Станіславу Плазі²⁶.

Групу самочинних зібрань шляхти становлять з'їзди (подекуди зем'янське коло збиралося на них на заклик одного з земських урядників), що відбувалися під час проведення судових сесій (років і рочків). Так, сяноцький сурогатор (тимчасовий староста) Ян Забавський спеціальним листом, писаним 20 червня 1606 р. з Заршина, від імені інших шляхтичів закликав сяноцьких зем'ян зібратися через тиждень (того ж дня мав відбутися розгляд кверел в гродському суді) у зв'язку з "небезпеками" та проведенням Люблінського з'їзду²⁷. Львівська шляхта ("ради духовні і світські, і усе рицарство"), що зібралася в 1606 р. на львівські роки після свята св. Яна, провела з'їзд (pod ten czas zeście z pamową w sprawach Rzptej potrzebnych między sobą mieli) і 7 липня прийняла постанову, яка стосувалася різних питань. Можливо, в даному випадку не можна говорити про з'їзд шляхти виключно Львівської землі – на користь цього припущення свідчить склад учасників зібрання, відомих з переліку підписів під текстом постанови. Аналогічний висновок можна зробити і щодо з'їзду шляхти, що зібралася у Львові під час розгляду кверел і 7 березня 1607 р. видала маніфест у політичних справах Речі Посполитої²⁸. 3 лютого 1607 р. "рицарство і обивателі Перемишльської землі", які з'їхалися до Перемишля на роки, отримали інформацію про грабінницький напад подільського воеводи Якуба Сенінського на двір Станіслава Дерсняка в Рокитниці і зобов'язалися добиватися екзекуції у цій справі, для чого утворили конфедерацію при боці перемишльського старости Адама Стадницького²⁹. 13 листопада 1607 р. універсалом з Гочви сяноцький підкоморій Пйотр Бал скликав (за порадою "деяких" панів) "обивателів Сяноцької землі" на 27 листопада до Сянока на час проведення рочків "для подальшого обміркування безпеки нас усіх"³⁰. 10 січня 1608 р. "ради духовні і світські, урядники та усе рицарство", зібрані у Львові на роки, задекларували, що поборці зобов'язані передавати гроші кварціному війську (очевидно, обминаючи скарб)³¹. 4 серпня 1609 р. універсалом зі Стенжиці сяноцький підкоморій П. Бал, з приводу "так частого проливання невинної шляхетської крові", скликав "обивателів Сяноцької землі" до Сянока на 11 серпня, на час років³². 13 січня 1611 р. "ради коронні духовні і світські та усе рицарство Львівської землі", що зібралися до Львова (на час проведення років), утворили конфедерацію, згідно з універсалами львівського старости Єжи Мнішека і відповідно до сеймової конституції³³, проти "свавільних куп"³⁴.

²⁶ До перемишльського гроду маніфестацію і реєстр зібраних було доручено подати Янові Святополкові Болестрашицькому (AGZ. Т. XX. S. 201–202. № 141).

²⁷ Ibid. S. 113–114. № 73.

²⁸ Ibid. S. 116–117, 120–121. № 75, 79.

²⁹ Акт підписали А. Стадницький та 34 урядники і зем'яни (AGZ. Т. XX. S. 119–120. № 78).

³⁰ Ibid. S. 128–129. № 85.

³¹ Декларацію підписали 5 сенаторів (на чолі з львівським архієпископом) і "ім'ям рицарства" маршалок Пйотр Ожга (AGZ. Т. XX. S. 129. № 86).

³² Ibid. S. 129–130. № 87.

³³ Volumina legum. Т. II. S. 464.

³⁴ Акт підписали львівський архієпископ і 23 сенатори, урядники та шляхтичі (AGZ. Т. XX. S. 134–135. № 92).

Відомим є тільки один випадок (окрім призначення збройних з'їздів), коли окремий земський сеймик зібрався за скликанням генерального сеймика воеводства. Згідно з актом конфедерації Руського воеводства від 7 січня 1587 р., шляхта Перемишльської і Сяноцької земель, яка на вишенському сеймику з певних причин не змогла обрати конфедератських суддів, мала зібратися 28 січня в Перемишлі. 19 січня сяноцький підкоморій Бальтазар Станіславський повідомляв про це сяноцьких зем'ян своїм універсалом зі Львова³⁵. З'їзд відбувся 28 січня в Перемишлі в приміщенні фарного (парафіяльного) костьола. На ньому були обрані чотири депутати до каптурових (конфедератських) судів з Перемишльської землі³⁶. Сяноцька шляхта обрала каптурових суддів тільки 8 травня того ж року під час післяконвокаційного сеймика під Судовою Вишнею³⁷.

Проведення самостійних нарад шляхтою окремих земель і прийняття нею окремих ухвал під час проведення генерального сеймика у Судовій Вишні не було рідкістю. 16 грудня 1632 р. сяноцька шляхта ("ради, дигнітарії, урядники і рицарство, обивателі землі Сяноцької"), перебуваючи на передкоронаційному сеймику у Судовій Вишні, прийняла постанову, згідно з якою надавала ордену францісканців 1200 злотих (з податків) на будівництво костьола в Сяноку³⁸. 31 жовтня 1635 р. перемишльська шляхта ("ради, дигнітарії, рицарство воеводства Руського землі Перемишльської"), зібрана на передсеймовий сеймик в Судовій Вишні на 30 жовтня, розрахувала поборцю податків Перемишльської землі, перемишльського чашника Александра Фредро, обраного на вишенському сеймику 14 квітня того ж року. За дорученням сеймикуючих, квіт підписав маршалок сеймика, перемишльський підкоморій Якуб Максиміліан Фредро³⁹. Показово, що поборця Львівської землі, львівський підстароста Марцін Борковський, 14 січня 1636 р. отримав квіт, підписаний маршалком тогочасного вишенського передсеймового сеймика, сяноцьким ловчим Томашем Гроховським, від імені обивателів усіх трьох земель⁴⁰. 16 грудня 1636 р. перемишльська шляхта ("ради, дигнітарії, рицарство воеводства Руського землі Перемишльської"), зібрана на передсеймовий сеймик в Судовій Вишні на 9 грудня, розрахувала ("в колі сеймика нашого") поборцю А. Фредро, обраного на вишенському післясеймовому сеймику 14 січня того ж року⁴¹. 10 січня 1647 р.

³⁵ AGZ. Т. XX. S. 55, 60. № 33, 36.

³⁶ Постанову підписали 18 осіб на чолі з перемишльським каштеляном Яном Фредро (AGZ. Т. XX. S. 60–61. № 37).

³⁷ Постанову, яку доручили подати до сяноцького гроду сяноцькому хорунжому Станіславу Тарнавському, підписали сяноцький підкоморій Бальтазар Станіславський, С. Тарнавський, Юзеф Деденський, сяноцький ловчий Ежи Пелка, Ян Пелка (AGZ. Т. XX. S. 70. № 42).

³⁸ Постанову підписали сяноцький каштелян Анджей Богуцький, маршалок сеймика Я. М. Фредро і 26 "обивателів Сяноцької землі" (AGZ. Т. XX. S. 340–341. № 183).

³⁹ Ibid. S. 392–393. № 198.

⁴⁰ Ibid. S. 395. № 199.

⁴¹ Підписати і скріпити печаткою квіт доручено маршалкові сеймика Я. М. Фредро (AGZ. Т. XX. S. 403–405. № 201). Надалі подібні документи – квітацію поборці Сяноцької землі, сяноцького земського судді Я. Лещинського 12.05.1643 р.; атестацію поборці Сяноцької землі, граничного коморника Самуеля Влостовського 14.09.1643 р.; квітацію того ж С. Влостовського 2.01.1645 р. – вишенський сеймик видавав від імені трьох земель (Ibid. S. 476–479. № 219, 220, 222).

сяноцька шляхта ("ради, дигнітарії, урядники і обивателі воєводства Руського землі Сяноцької"), зібрана на реляційний сеймик до Судової Вишні на 8 січня⁴², прийняла постанову (taki między sobą czynimy rząd, uchwałę i postanowienie), скеровану проти розбійництва⁴³.

Роль окремих сеймиків та з'їздів шляхти Львівської, Перемишльської і Сяноцької земель в останній чверті XVI – першій половині XVII ст. важко оцінити однозначно. Безумовно, їхній вплив на політичне життя Речі Посполитої був мінімальним. Незаперечним, однак, є неабияке значення, яке вони відігравали у житті Руського воєводства і особливо власних земель. Займаючись проблемами місцевого судівництва, земської безпеки та збору податків, ці зібрання привертали до себе не меншу увагу шляхти, ніж генеральний сеймик воєводства, і мали, попри свою нерегулярність і самочинність, більшу популярність серед зем'ян. Сприяли цьому територіально зручніші у відношенні місця проведення сеймиків та можливість обговорення на них питань і прийняття рішень, які більше відповідали інтересам своєї землі, без впливу з боку короля, сенаторів та шляхти інших земель воєводства, як це зазвичай було під час генерального сеймика.

⁴² Сейм 1646 р. призначив реляційний сеймик Львівській і Перемишльській землям на 8 січня 1647 р., Сяноцькій землі – на 11 січня, апробувавши його майбутній ляудум стосовно "securitatis od rozbojnikow" і збору податків (Volumina legum. T. IV. S. 49).

⁴³ "Ляудум і ухвалу Сяноцької землі" було доручено маршалкові сеймика, львівському підчашію Анджею Стано, підписати, запечатати та подати до сяноцького гроду, а послам – добитися апробації на сеймі. Шляхта застерігла собі право вносити зміни у ляудумі на майбутньому передсеймовому сеймику (AGZ. T. XX. S. 503–504. № 229).